

در این مقاله برای پیشگیری از آسیب‌های وارده بر کودک در حوزه یاد شده، به صورت مختصر به مراحل آموزش نوشتن اشاره شده است. امید است مربیان عزیز با مطالعه این مقاله و سایر منابع این حوزه، دانش خود را درباره این موضوع ارتقا دهند و به دور از عجله و شتاب‌زدگی در آموزش‌های خود، به مقدمات زبان‌آموزی توجه کنند.

کلیدواژه‌ها: مهارت زبان‌آموزی، کودکان پیش‌دبستان، مهارت نوشتن

مهارت نوشتن در عرصه‌های ارتباطی و حوزه‌های گوناگون زندگی جلوه می‌کند اما فارغ از اهمیتی که در قلمروهای شخصی دارد، کاربرد آن در فرایند یاددهی - یادگیری حائز اهمیت بسیار است. دانش‌آموزان هنگام نوشتن مجبور می‌شوند به‌طور هماهنگ از دست و چشم و مغز استفاده کنند و این هماهنگی می‌تواند مقدمه‌ای برای نظم‌بخشی به رفتارها و کنش‌های لازم در امر یادگیری باشد.
از دیدگاه پیاز، روان‌شناس کودک، اعمال حرکتی منشأ

فرایند مهارت نوشتن در دوره پیش‌دبستان

اشاره

مهارت زبان‌آموزی در دوره پیش‌دبستان طی یک فرایند شکل می‌گیرد و بی‌توجهی به آن کودک را در کسب این مهارت با مشکل روبه‌رو می‌کند. در برخی از مراکز پیش‌دبستانی یا کتاب‌های آموزش زبان‌آموزی مختص این گروه سنی، آموزش نوشتن بدون توجه به این مراحل یا فرایند، در هفته‌های اول سال شروع می‌شود؛ غافل از اینکه نوشتن تنها ترسیم خطوط نیست.

عکس: اعظم لاریجانی

ساختارهای ذهنی و تفکرات کودکان است. کودک به وسیله اعمال حرکتی یا فعالیت‌ها می‌تواند به شناخت اشیا و پدیده‌ها فائق آید. در واقع، اعمال کودک او را به سوی روش‌های تفکر پیچیده هدایت می‌کنند و اکتشافات حرکتی او، سطوح بالاتر تفکر و مشکل‌گشایی را برایش به ارمغان می‌آورند. نوشتن حرکتی است یکپارچه و مستلزم به کارگیری عضلات کوچک و هماهنگی چشم و دست و مغز، که طی زمان و با توجه به توانایی‌های کودک انجام می‌پذیرد.

رشد مهارت‌های ذهنی و حرکتی و عاطفی در کودکان با یکدیگر فرق دارد و هر کودک دارای الگوی رشد مخصوص به خود است؛ بنابراین، اگر چه می‌توان پیش‌بینی کرد که یک کودک در سن یا مرحله‌ای مشخص می‌تواند همان توانایی‌هایی را داشته باشد که دیگر همسالان او دارند، توجه مربیان و اولیا به ویژگی‌های منحصر به فرد هر کودک ضروری است.

مهارت نوشتن دارای سیر مشخص و مرحله‌ای است. تغییرات ناشی از رشد و پیشرفت در همه زمینه‌ها و به‌ویژه در نوشتن، امری است که به مرور زمان نیاز دارد. مهارت نوشتن مستلزم فعالیت منظم فراگیرنده است. تجارب مناسب موجب تقویت مهارت‌های نوشتن در کودک می‌شود و این امر در آموزش کلیه مهارت‌ها صادق است. مهارت نوشتن مانند خواندن در طول سال‌ها ایجاد می‌شود. کودکان در طول زندگی خود همواره شاهد نوشتن بزرگ‌ترها هستند و به همین دلیل، گاهی بازی‌های نوشتاری انجام می‌دهند که به تقلید از بزرگ‌ترهاست. آن‌ها در بازی‌های تقلیدی خود از جمله در معلم‌بازی، از نوشتن استفاده می‌کنند.

در آموزش پیش‌دبستانی مهارت نوشتن به‌طور رسمی هدف نیست، بلکه در این دوره، آمادگی کودکان برای نوشتن مدنظر است. برای اینکه دانش‌آموزان پایه اول بتوانند به نحو مطلوب به اهداف آموزش نوشتن در این پایه دست یابند و در خواندن و نوشتن دقت و سرعت در نوشتن بهتر عمل کنند، می‌بایست مهارت‌ها و توانایی‌هایی مانند هماهنگی چشم و دست و مغز، به کارگیری صحیح عضلات کوچک، توانایی رسم اشکال و خطوط و ... را کسب کرده باشند. این مهارت‌ها باید در دوره پیش‌دبستانی آموزش داده شوند.

مراحل آمادگی برای بیان نوشتاری

همان‌طور که گفته شد، نوشتن یک فرایند است نه حاصل کار؛ زیرا مجموعه‌ای از فعالیت‌های مختلف است.

دنکو (۱۹۷۵)، لامه (۱۹۷۹) و کلارک و آلن (۱۹۸۵) مراحل بیان نوشتاری (پیش‌نیاز نوشتن) را در حین رشد کودک چنین توصیف می‌کنند:

- رشد عضلات کوچک، هماهنگی چشم و دست، توانایی نگهداری ابزار نوشتن؛
- خط‌خطی کردن، توانایی ایجاد حرکات و اشکال اساسی به صورت یکنواخت و هماهنگ؛

• رسم دقیق اشکال هندسی شامل دو شکل یا بیشتر، رسم کردن اشکال آشنا مثل آدم، خانه و درخت؛

• توانایی جهت‌یابی در زبان نوشتاری که به تحلیل حروف و لغات و تمایز مفاهیمی مانند چپ و راست، بالا و پایین، و زیر و رو نیاز دارد.

• بیری (۱۹۸۹) پیشنهاد می‌کند که آموزش نوشتن تا زمانی که کودک توانایی رسم شکل‌های ابتدایی را پیدا نکرده، به تعویق افتد. این شکل‌ها عبارتند از:

خط عمودی، خط افقی، دایره، به‌علاوه، یک خط مایل به سمت راست، مربع، یک خط مایل به سمت چپ، ضربدر، مثلث.

همچنین در راهنمای برنامه درسی پیش‌دبستان، اهداف نوشتن شامل در دست گرفتن مداد به‌طور صحیح، دورکشی نوشتاری، وصل کردن خط‌چین‌ها و نقطه‌چین‌ها، ترسیم خط‌های جهت‌دار منظم از راست به چپ و خط‌های افقی و عمودی، و نیز ترسیم تفکرات در قالب خط‌های ابداعی است. به‌علاوه، تقویت عضلات و ماهیچه‌های کوچک که در به دست گرفتن مداد، هماهنگی چشم و دست و مغز و ترسیم خطوط نقش مهمی دارند، در قالب اهداف مرتبط با مهارت‌های جسمی و حرکتی آمده است.

در آموزش مهارت نوشتن پیش‌دبستان می‌توان به ملاحظات زیر تاکید نمود: تقویت عضلات کوچک و بزرگ، آداب نوشتن، مفاهیم مکانی و تجسم فضایی، و هماهنگی چشم و دست

عکس: اعظم لاریجانی

عکس: غلامرضا بهرامی

بنابراین و به‌طور کلی در آموزش مهارت نوشتن پیش‌دبستان می‌توان به ملاحظات زیر تأکید نمود: تقویت عضلات کوچک و بزرگ، آداب نوشتن، مفاهیم مکانی و تجسم فضایی، و هماهنگی چشم و دست. بی‌توجهی به هر یک از این موارد و راهکارها منجر به دشواری‌هایی در نوشتن می‌شود که تا بزرگسالی ادامه می‌یابد.

□ تقویت عضلات کوچک و بزرگ

با توجه به شرایط و موقعیت، ابتدا آمادگی‌های اولیه نوشتن از طریق چنین فعالیت‌هایی در کودکان ایجاد می‌شود: خمیر بازی، باز و بسته کردن دکمه، گره زدن نخ و طناب، رد کردن نخ از مهره، بافت، دوخت، بریدن و چسباندن، نقاشی و رنگ‌آمیزی کردن با مدادرنگی، ماژیک و مدادشمعی، چیدن قطعات مختلف یک تصویر (پازل)، باز کردن در بطری، لباس پوشیدن، بستن بند کفش، تا کردن، نشانه‌گیری، گرفتن گیره لباس و بلند کردن چیزی با آن، استفاده از چنگک، چفت کردن پیچ و مهره، بازی با عروسک انگشتی، پاره کردن کاغذ، و نقاشی کردن با انگشت روی آرد و ماسه. انجام دادن نرمش‌های دست موجب تحریک عصب‌ها و ماهیچه‌های کف دست و انگشتان می‌شود که پیامد آن تقویت مهارت‌های ظریف است. علاوه

مهارت نوشتن دارای سیر مشخص و مرحله‌ای است. تغییرات ناشی از رشد و پیشرفت در همه‌زمینه‌ها و به‌ویژه در نوشتن، امری مرور زمان نیاز دارد

بر این، هماهنگی چشم و دست، دقت و تمرکز کودکان را افزایش می‌دهد.

□ آداب نوشتن

مهم‌ترین و ضروری‌ترین این آداب عبارت‌اند از:
* **شناخت دست برتر:** بسیار اشتباه است که از ابتدا به کودکان بگویید مداد را به کدام دست بگیرند؛ زیرا به‌طور طبیعی در حدود ۳ تا ۵ سالگی خود این را انتخاب می‌کنند. نباید کودکان را برای گرفتن مداد در دست راست یا چپ تحت فشار قرار داد؛ چنان‌که تشویق آن‌ها به انتخاب نیز کار درستی نیست. آنچه اهمیت دارد، درست در دست گرفتن مداد است.

* **صحیح به دست گرفتن مداد:** مداد به‌طور صحیح در دست برتر بین انگشت‌های شست و اشاره و میانه قرار داده شود؛ به عبارتی، انگشت میانه در زیر و انگشت‌های شست و اشاره در اطراف مداد باشد.

انگشت‌ها باید در حدود ۱/۵ سانتی‌متری نوک مداد، یعنی بالای تراشیدگی آن، قرار گیرند؛ بنابراین، نباید آن‌ها را زیاد به نوک مداد نزدیک یا بیش از حد از آن دور نگه داشت. موقع استفاده، نباید مداد را با دست برتر مشت یا بغل کرد.

مداد نباید خیلی کوچک یا خیلی بزرگ، خیلی کلفت و یا خیلی زیاد نازک باشد.

مشکلاتی مانند کج‌نویسی، پرفشارنویسی، و کم‌رنگ‌نویسی خطاهای ناشی از بد به دست گرفتن مدادند و با تمرین رفع می‌شوند؛ به شرط اینکه مربیان به آن‌ها توجه نشان دهند.

* **صحیح نشستن پشت میز:** هنگام نوشتن پشت میز،

دادن مازهای مختلف، نقاشی آزاد و باموضوع، با استفاده از مدادشمعی، مدادرنگی، آبرنگ، گواش و رنگ انگشستی، کامل کردن تصاویر ناقص، دورکشی شکل‌ها، کپی کردن، و وصل کردن خط‌چین‌ها و نقطه‌چین‌ها به‌صورت شکل‌ها و خطوط مختلف در جهات گوناگون از آسان به مشکل، باعث هماهنگی چشم و دست کودکان می‌شود و آن‌ها را برای نوشتن حروف الفبا در پایه اول آماده می‌کند. مربیان می‌توانند با استفاده از راهکارهای فوق در قالب فعالیت‌های جذاب، کودکان را به نوشتن علاقه‌مند کنند. نکته حائز اهمیت این است که مربیان در طول سال تحصیلی نحوه نشستن و مداد به دست گرفتن کودکان و ... را مد نظر داشته باشند و آنان را راهنمایی کنند. در فعالیت‌های پرنرنگ کردن و وصل کردن خطوط، نحوه حرکت خطوط و جهت حرکت را ابتدا روی تخته آموزش دهند تا کودکان خطوط را با توجه به جهت، به‌صورت صحیح بکشند.

سخن آخر

توجه به نکات یاد شده در آموزش مهارت‌های نوشتن، نه تنها کودکان را آماده نوشتن برای ورود به دبستان می‌کند بلکه نقش مهمی در سلامت جسمی و روانی آن‌ها دارد.

پی‌نوشت‌ها

۱. خوانابویی نه تنها در بیان افکار و ارائه پیام به دیگران نقش مهمی ایفا می‌کند بلکه در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان نیز مؤثر است.
۲. هر ورق کتاب را از گوشه سمت چپ بین انگشت اشاره و شست خود قرار دهند و کتاب را ورق بزنند.

منابع

۱. احمدی، آمنه و دیگران (۱۳۸۰). آموزش و پرورش در دوره انتقال (ویژه پایه اول دبستان). جلد اول. دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی.
۲. زندی، بهمن (۱۳۸۷). خودآموز روش تدریس مهارت نوشتن در دوره ابتدایی - کد کتاب ۱۸۰۶۰ چاپ چهارم دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی.
۳. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی (۱۳۹۵). راهنمای برنامه آموزشی و پرورشی پیش‌دبستان. تهران: انتشارات برهان.
۴. صادقی، معصومه و دیگران (۱۳۹۶). پرورش مهارت‌های کلامی کودکان - چاپ اول. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، دفتر تألیف کتب درسی و فن‌وحرفه‌ای و کار دانش.
۵. صفاریپور، عبدالرحمان (۱۳۹۴). بازی‌های دست‌ورزی، راهکارهای عملی ویژه کودکان پیش‌دبستان و اول ابتدایی. چاپ ششم، انتشارات رشد.

ستون فقرات باید صاف باشد، پاهای روی زمین قرار بگیرند و فاصله سر با کاغذ با توجه به قد ۲۰ تا ۳۰ سانتی‌متر باشد. نحوه نشستن باید تا حد امکان طوری باشد که نور از روبه‌رو به چشم نیفتد. * صحیح قرار دادن کتاب و دفتر در مقابل خود: برخی از کودکان موقع نقاشی یا ترسیم خطوط، ورق کاغذ را خیلی مایل و یا برعکس جلوی خود قرار می‌دهند. ورق کاغذ باید به‌صورت عمودی در جلوی آن‌ها قرار گیرد.

□ مفاهیم مکانی و تجسم فضایی

مفاهیم مکانی مثل بالا، پایین، راست و چپ، جلو و عقب را از طریق بازی‌های مختلف به کودکان آموزش دهید. به آن‌ها کمک کنید تا موقعیت اشیاء را با دستورالعمل‌های ساده بیان کنند. زمانی که برای آن‌ها کتاب می‌خوانید، نکاتی چون ورق زدن^۱ و خواندن تصاویر کتاب از راست به چپ و از بالا به پایین را آموزش دهید. با در اختیار قرار دادن اشیای مختلف مانند مکعب‌های خانه‌سازی و دکمه، کودکان را به طبقه‌بندی براساس رنگ، اندازه و شکل تشویق کنید. آن‌ها را ترغیب کنید تا اشیاء را توصیف کنند. با بردن کودکان به یک محل خیالی، مثل باغ وحش، پارک، اسباب‌بازی‌فروشی، از آن‌ها بخواهید فضای آنجا را برای شما توصیف کنند. همچنین، با توجه به تصاویر قصه بگویند و شما این قصه‌ها را بنویسید.

□ هماهنگی چشم و دست با استفاده از فعالیت‌های مداد و کاغذی

کشیدن اشکال هندسی گرد، سه‌گوش و چهارگوش، انجام